

ДАВНЯ ІСТОРІЯ

УДК 902.2 (477.53+477.59) «2025»+902.6 : 351.853 (477)
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.2.431>

*Ihor Korost**

COMPLEX OF MONUMENTS OF THE TERRITORY AND SURROUNDINGS OF THE BILSK HILLFORT: RESULTS OF THE 2025 RESEARCH, PERSPECTIVES FOR FURTHER STUDY AND PRESERVATION

Abstract: This paper presents the results of exploratory surveys (including the excavation of test pits) conducted in 2025 within the western and eastern outskirts of the Bilsk hillfort – the largest Scythian era fortress in Europe. Work was carried out, among other places, in the northern sector of the Eastern (Shidne) fortification (within and outside the Great (Velyke) fortification). No new sites with a cultural layer were identified in this area during the current season. Nearby, within the scientifically known settlement (featuring a unique Scythian-era ground necropolis) at the Barvinkova Hora I site, the eastern sector of this monument was studied. Explorations in the western district of the Western (Zahidne) fortification of the Bilsk hillfort (with the excavation of 16 test pits), near the Chernyakhiv culture settlement of Peremirky II, revealed no signs of ancient settlement or burial sites.

Based on the results of extensive work conducted in 2025, new comprehensive cartographic materials have been prepared. At the same time, researchers' data on the discovery of archaeological sites in this area during the 1970s and 1980s were analyzed in detail in archives and library collections. Consequently, areas promising for archaeological work in future seasons were identified. Specifically, these include the settlements of Kotelva-2, Kotelva-3 (eastern sector of the Bilsk hillfort), and Zakhidne I (western sector). Attention was drawn to a Skorobir-type settlement complex near the former village of Voyinovo(e). Further work is also needed within the northern part of the Great (Velyke) fortification, as well as outside it, near the defensive structures (ramparts and ditches).

Based on the results of this work, the issues surrounding the review and approval of the boundaries of the Complex of monuments of the territory and surroundings of Bilsk hillfort have been updated. The authors' perspectives and findings on this matter are presented. In doing so, legislative requirements and recommendations, as well as the international experience of colleagues, have been taken into account. The materials also contain information on the process of preparing, in 2025-2026, comprehensive inventory documentation (passports) for the Complex of monuments of the territory and surroundings of Bilsk hillfort and, which currently includes 60 monuments of local and national significance (in the Poltava and Sumy regions). The article emphasizes the need to preserve and protect the complex at the international level, particularly by including it in the International list of cultural heritage sites under enhanced protection by UNESCO. The article also presents the authors' views on the boundaries of the zone where scientific research and heritage preservation work is carried out by the 'Bilsk' Historical and Cultural Reserve, which is actively operating within the analyzed microregion.

Keywords: Bilsk microregion, Complex of monuments of the territory and surroundings of the Bilsk hillfort, settlements, soil burial ground, Scythian period, Bronze Age, archaeological research, exploration, test pitting, passportization of monuments

* *Korost Ihor* – Director, Municipal institution «Historical and cultural reserve «Bilsk» of Poltava regional council (Poltava, Ukraine); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7191-1149>; e-mail: korost_igor_1987@ukr.net

*Ігор Корост**

КОМПЛЕКС ПАМ'ЯТОК ТЕРИТОРІЇ Й ОКОРУГИ БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА: ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ 2025 РОКУ, ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ

Анотація: Представлено результати розвідкових обстежень (із закладанням шурфів) 2025 року у межах західної та східної околиць Більського городища – найбільшої фортеці скіфського часу на території Європи. Роботи здійснювалися, з-поміж іншого, у північній окрузі Східного укріплення (в межах і за межами Великого укріплення). На цій місцевості нових ділянок із наявністю культурного шару у поточному сезоні не вдалося зафіксувати. Неповдало, у межах відомого в науці поселення (із зоною унікального ґрунтового некрополя скіфського часу) в урочищі Барвінкова Гора, вивчався східний сектор вказаної пам'ятки. Розвідками у західній окрузі Західного укріплення Більського городища (із закладанням 16 шурфів), неподалік поселення черняхівської культури Перемірки II, ознак древніх поселенських чи поховальних пам'яток не виявлено.

За результатами масштабних робіт 2025 р. підготовлено нові узагальнюючі картографічні матеріали. При цьому в архівах і бібліотечних фондах детально проаналізовано дані дослідників про відкриття пам'яток на цій місцевості у 1970–1980-ті рр. У зв'язку з цим визначено території, перспективні для проведення археологічних робіт у наступні археологічні сезони. Зокрема, мова йде про поселення Котельва-2, Котельва-3 (східна округа Більського городища), Західне I (західна округа). Звернуто увагу на майданний комплекс типу Скоробору біля колишнього хутору Воїново(е). Необхідними є й подальші роботи в межах північної частини Великого укріплення, а також ззовні нього, поруч із оборонними спорудами (валами та ровами).

За підсумками робіт актуалізовано проблематику розгляду та затвердження меж Комплексу пам'яток території й округи Більського городища. Представлено авторські бачення, напрацювання щодо цього. При цьому враховано законодавчі вимоги та рекомендації, міжнародний досвід колег. Матеріали містять й інформацію про процес виготовлення у 2025–2026 рр. узагальненої облікової документації (паспорта) на Комплекс пам'яток території й округи Більського городища, до складу якого нині віднесено 60 пам'яток місцевого та національного значення (території Полтавщини та Сумщини). Наголошено на необхідності збереження, охорони комплексу на міжнародному рівні. Зокрема, шляхом включення до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленним захистом ЮНЕСКО. Стаття також презентує авторські бачення щодо меж зони проведення науково-дослідних і пам'яткоохоронних робіт Історико-культурним заповідником «Більськ», що активно працює на теренах аналізованого мікрорегіону.

Ключові слова: Більський мікрорегіон, Комплекс пам'яток території й округи Більського городища, поселення, ґрунтовий могильник, епоха бронзи, скіфський час, археологічні дослідження, розвідки, шурфування, паспортизація

* *Корост Ігор Іванович* – директор, Комунальна установа «Історико-культурний заповідник «Більськ» Полтавської обласної ради (Полтава, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7191-1149>;
e-mail: korost_igor_1987@ukr.net

Постановка проблеми. На території Полтавської та Сумської областей локалізується грандіозний за своїми масштабами Комплекс пам'яток території й округи Більського городища¹. Археологічні дослідження на цій місцевості тривають вже 120 років². З початком повномасштабної війни в Україні гостро актуалізувалася проблема збереження Комплексу загалом та окремих поселенських, поховальних і фортифікаційних пам'яток у його складі. Складності додає той факт, що територія Більського городища – центрального об'єкта мікрорегіону – локалізується за 75 км від кордону з Росією (рис. 1). Прагнучи до збереження інформації про важливі пам'ятки, на цих теренах на значній площі стали впроваджуватися сучасні методи досліджень на кшталт LIDAR сканування³.

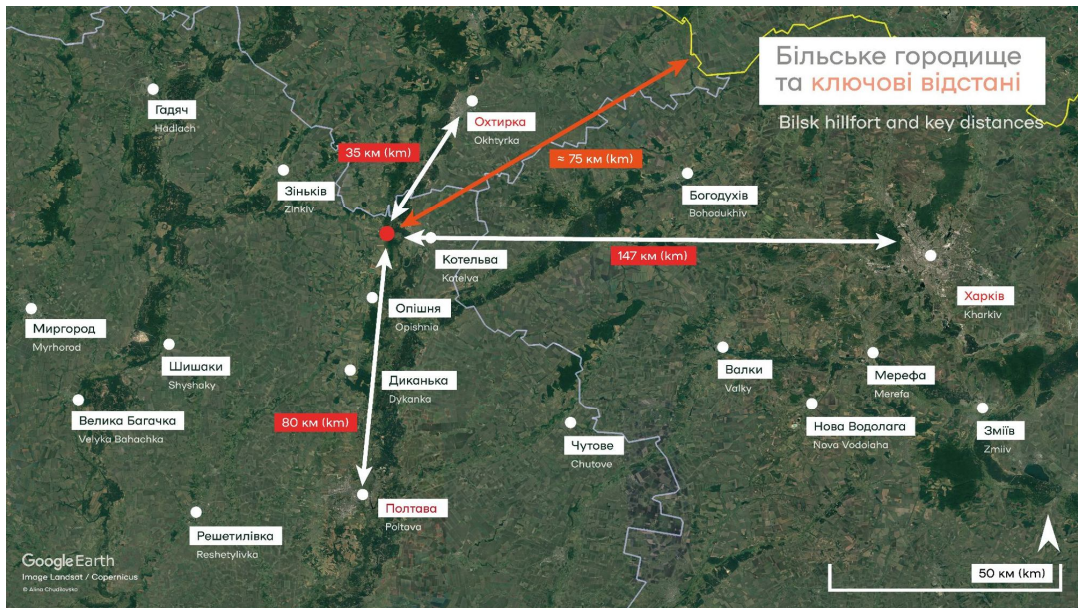

Рис. 1. Більське городище. Схема розташування
(автор – А.О. Чуділовська)

Ще однією важливою проблемою є визначення меж комплексу та його складових (археологічних об'єктів)⁴. При цьому важливим питанням є глибокий аналіз даних

¹ Корост І.І. Моніторинг стану збереження пам'яток археології національного значення – складових Історико-культурного заповідника «Більськ». *Путівльські читання: матеріали III Всеукраїнської археологічної конференції*. Київ: ІА НАН України, 2024. С. 143, рис. 2.

² Городцов В.А. Дневник археологических исследований в Зеньковском уезде, Полтавской губернии, в 1906 году. *Труды Четырнадцатого археологического съезда в Чернигове 1909*. Москва: Типография Г. Лисснера и Д. Собко, 1911. Т. III. С. 93-161.

³ Корост І., Коротя О. Підсумки LIDAR досліджень археологічних пам'яток на території Історико-культурного заповідника «Більськ». *Археологія і давня історія України*. 2025. № 2 (55). С. 180-190; Коротя О.В. Дослідження Куземинського укріплення Більського городища за допомогою LIDAR. *Консенсус*. 2024. № 3. С. 7-17.

⁴ Шапорда О.М., Коротя О.В. Паспортизація об'єктів культурної спадщини Більського мікрорегіону. *Археологічні дослідження Більського городища – 2017*. Київ-Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2018. С. 40-49.

попередників – дослідників мікрорегіону. Кінцевою метою та надзвичайно актуальним завданням при цьому стає виготовлення облікової документації (паспорту) на весь Більський археологічний комплекс. Варто відзначити й те, що у межах останнього локалізується декілька секторів, які ще потребують археологічної перевірки (шурфування та розкопок за необхідності).

Основною *метою* даної роботи є висвітлення результатів новітніх археологічних і пам'яткоохоронних досліджень у межах Більського комплексу. Ці матеріали істотно доповнюють картину вивчення мікрорегіону та дозволяють уточнити дані задля завершення паспортизації вказаного комплексу.

Наукова новизна статті полягає у публікації важливих матеріалів про археологічне обстеження нових ділянок у межах Більського городища та його округи. Автором також представлено бачення щодо межі унікального комплексу (центрального об'єктом якого є вказана фортеця) та захисту на державному і європейському рівнях.

Виклад основного матеріалу. У сезоні 2025 р. значну увагу було приділено дослідженню північної округи Східного укріплення Більського городища. Роботи здійснювалися як у межах майданчика фортеці (безпосередньо біля її валів), так і в окрузі, неподалік оборонних споруд. Ця місцевість детально аналізувалася автором в одній із нещодавніх публікацій⁵. У 2025 р. археологічні дослідження цього сектору було продовжено⁶. Зокрема, за 0,8–2,5 км на північ від Східного укріплення було закладено сім шурфів. Шість із них локалізувалися на двох довгих мисоподібних пологіх ділянках правого корінного берега Ворскли, які на доволі значну відстань виступають у східному напрямку, у бік заплави (рис. 2: 1–6). Такий рельєф наштовхував на думку щодо наявності в цьому місці слідів життєдіяльності культурно-історичних спільностей минулих епох, зокрема скіфського часу та доби Руси. Стратиграфічна ситуація в шурфах виявилася типовою для цієї місцевості: 0–0,1 м – дерн; 0,1–0,3 м – сірий лісовий ґрунт; 0,3–0,45 м – передматериковий (зеленуватого відтінку) суглинок; нижче – жовта материкова глина. Припущення про наявність тут культурних нашарувань не підтвердилися. У подальшому планується дослідити територію поміж даних виступів та навколо них.

Сьомий шурф було закладено в межах Великого укріплення Більського городища, на своєрідному трикутному майданчику, утвореному схилами правого берега Ворскли та рукавами верхів'я балки-водозбору р. Суха Грунь (рис. 2: 7). Ділянка зацікавила, передусім, своїм рельєфом; фіксувалися і непоодинокі повідомлення небайдужих місцевих мешканців щодо виявлення тут у недалекому минулому фрагментів давньої кераміки та металевих артефактів. Задля з'ясування наявності/відсутності культурного шару на цій території, неподалік внутрішньої частини валу Великого укріплення, було закладено шурф. Стратиграфічна картина виявилася аналогічною зафіксованій у попередніх шести точках. Знайдено кілька зовсім дрібних сколів ліпленої кераміки, які не піддаються визначенню та не дають змоги говорити про наявність тут культурного шару. Заплановані подальші

⁵ Корост І. Результати новітніх досліджень східного сектору Більського археологічного комплексу. *Археологія і давня історія України*. 2025. № 2 (55). С. 142, 144, рис. 5.

⁶ Роботи здійснювалися в рамках реалізації проекту «Archaeological research of the monuments – parts of the Bilsk hillfort and its districts in order to obtain new data of the grand complex», підтриманого спеціальною стипендіальною програмою *Deutsches Archäologisches Institut (DAI)*.

Рис. 2. Територія північної округи Східного укріплення Більського городища з позначенням місць шурфування у 2025 році (автор – О.М. Шапорда)

Рис. 3. Поселення в урочищі Барвінкова Гора I. План з позначенням місць шурфування у 2025 році (автор – О.М. Шапорда)

дослідження у наступному польовому сезоні дозволять більш ретельно вивчити даний сектор городища.

Роботи також проводилися на відомому поселенні в урочищі Барвінкова Гора⁷. У межах цієї пам'ятки у 2018 р. зафіксовано унікальний ґрунтовий некрополь скіфського часу⁸. Надалі на території могильника проводилися масштабні розкопки⁹. У 2025 р., з метою виявлення об'єктів археології у східній частині пам'ятки, було закладено три шурфи (рис. 3). У них зафіксовано одноманітну стратиграфічну ситуацію: 0–0,1 м – дерн; 0,1–0,3 – нанесений шар суглинку (вірогідно, при будівництві дороги Котельва–Більськ); 0,3–0,6 м – насиченого темного кольору ґрунт; 0,6–0,65 м – передматериковий суглинок; 0,65 м – материкова жовта глина. Під час робіт виявлено кілька фрагментів невиразної ліпленої кераміки, структура тіста та поодинокі сліди орнаментациї якої дозволяють віднести її до скіфського часу. Загалом, стратиграфічна картина у шурфах характерна для даної пам'ятки. Об'єктів археології не виявлено.

Значну увагу в ході робіт 2025 р. було приділено розвідкам у західній окрузі Більського городища. Зокрема, за 0,65 км на захід від Західного укріплення було закладено 16 шурфів, усі розмірами 1,0×1,0 м (рис. 4). У шурфах археологічні матеріали не виявлено; зафіксована стратиграфія: 0–0,2 м – шар оранки; 0,2–0,5 м – нерушений чорнозем; 0,5–0,9 м – передматериковий суглинок; 0,9 м – материкова жовта глина. Проведення досліджень обумовлювалося необхідністю уточнення меж розміщеного неподалік поселення черняхівської культури Перещепине II¹⁰. Ще одна мета обстежень полягала у прагненні локалізації ранньоскіфського селища Західне I, інформація про яке вказана в архівних документах (науковому звіті) Ю.М. Бойка за 1983 рік (рис. 6: 3)¹¹.

Проведені розвідувальні роботи 2025 р. дозволили дещо уточнити інформацію про складові Більського археологічного комплексу. У межах лише Полтавської області їх нині фіксується 55 (рис. 5). На кожен із них було оновлено укладену раніше облікову документацію. Після цього 52 об'єкти отримали статус пам'ятки місцевого значення (відповідно до наказу Міністерства культури та стратегічних комунікацій України від 9 травня 2025 р. № 391), ще 3 (Західне, Східне укріплення; Оборонні споруди Великого укріплення Більського городища) отримали статус національного (згідно постанови Кабінету Міністрів України від 21 січня 2026 р. № 53). Важливі кроки було здійснено і щодо паспортизації пам'яток комплексу в межах Сумщини. Зокрема, наказом Міністерства культури та стратегічних комунікацій України від 13.10.2025 № 852 надано статус об'єкта

⁷ Шапорда О.М., Корост І.І. Дослідження на території Більського археологічного комплексу в 2021–2022 рр. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021–2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 182–193.

⁸ Гречко Д.С., Демчук Ж., Крютченко О.О., Ржевуська С.С. Дослідження поселення та ґрунтового могильника в ур. Барвінкова гора у 2018 р. *Археологічні дослідження Більського городища – 2018*. Київ–Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2019. С. 27–34.

⁹ Напр.: Гречко Д.С., Крютченко О.О., Фрунт О.С. Дослідження в ур. Барвінкова гора в 2021 р. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021–2022*. Київ–Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 147–157.

¹⁰ Задніков С.А. *Античний посуд другої половини V–IV ст. до н.е. з Більського городища*. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2023. С. 10–11, мапа 2: 26.

¹¹ Бойко Ю.Н. Отчет о работе Ворсклинского отряда Скифо-славянской экспедиции Харьковского университета в 1983 г. 1984. *Научовий архів Інституту археології НАН України*. Ф. 64 «ф. е.». Спр. 1983/123. С. 3, рис. II: 2; III.

Рис. 4. Західна округа Західного укріплення Більського городища. План з позначенням місць шурфування у 2025 році (автор – О.М. Шапорда)

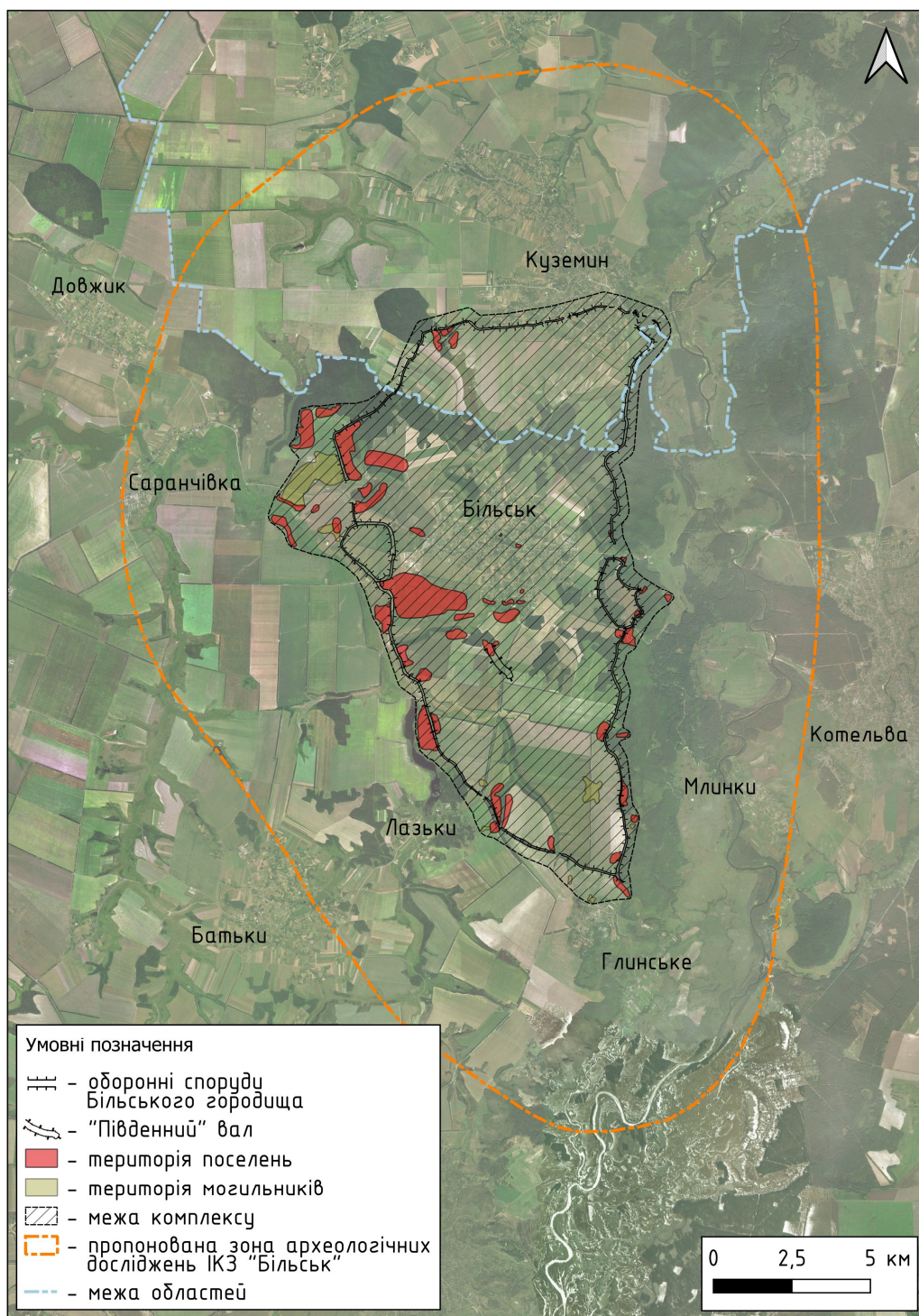

Рис. 5. Комплекс пам'яток території і округи Більського городища. План із позначенням пропонуваної зони науково-дослідних, пам'яткоохоронних робіт ІКЗ «Більськ» (автор – О.М. Шапорда)

культурної спадщини місцевого значення відомому в археологічній науці Куземинському укріпленню¹². Ще 3 поселення (Ставки-1, Ставки-2, Ставки-3) набули статус пам'яток місцевого значення у 2019 р. Укріплення Більського городища в межах Сумської області обліковувалися окремо та мали статус національного ще з 2009 р. Надалі автором цієї статті у співавторстві з сумським колегою Євгеном Осадчим у 2025 р. було підготовлено перші аргументовані пропозиції щодо визначення меж та складових комплексу. З-поміж іншого, ці бачення і твердження, безумовно, ґрунтувалися на законодавчих (пам'яткоохоронних) вимогах, але бралися до уваги й топографічні особливості місцевості, природні рубежі, взаємопов'язаність пам'яток (наприклад, черняхівської культури в урочищах Марченки, Перещепине, Перемірки). До матеріалів також додавалася підготовлена на основі копіткої роботи в архівах, бібліотеках розлога інформація про історію паспортизації Більського городища та пам'яток його округи. При цьому було зібрано й дані про прийняті (затверджені) документи на рівні держави, регіонів (областей) із метою забезпечення охорони, збереження об'єктів культурної спадщини означеної території¹³.

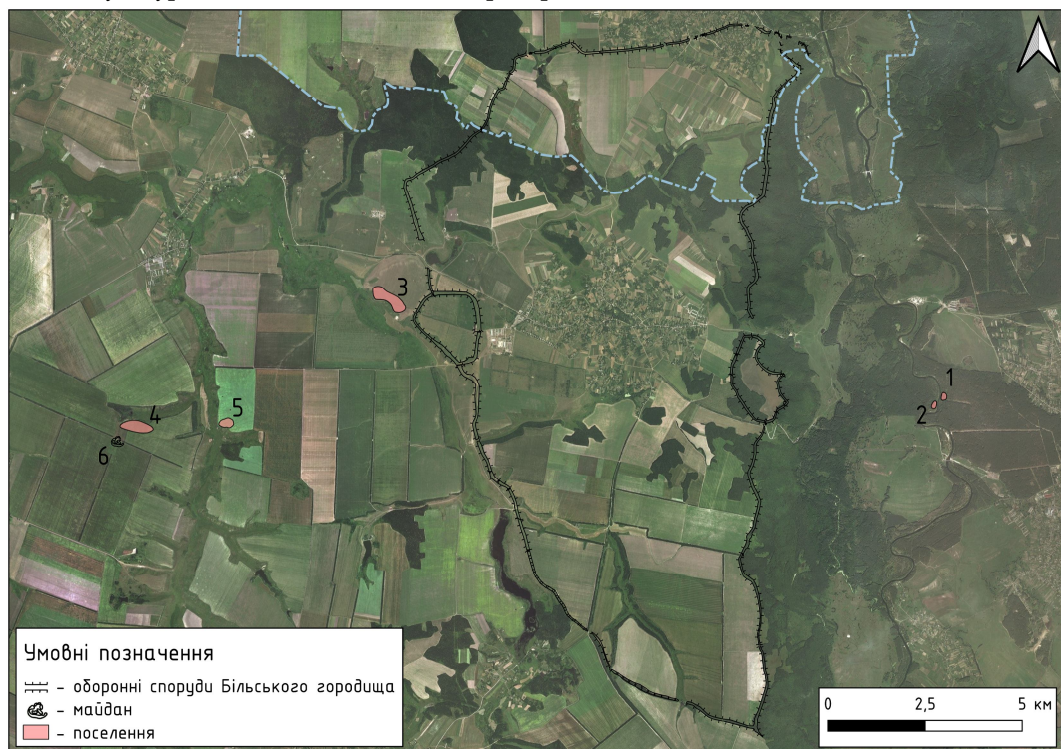

Рис. 6. Більське городище та його широка округа. План із позначенням пам'яток, виявлених дослідниками у другій половині 20 ст.: 1 – поселення Котельва-2; 2 – поселення Котельва-3; 3 – поселення Західне I; 4 – поселення Веселе I; 5 – поселення Веселе II; 5 – майданоподібна споруда біля колишнього хут. Воїново(е)
(автор – О.М. Шапорда)

¹² Гречко Д.С. Результати археологічних досліджень Куземинського укріплення. *Археологічні дослідження Більського городища – 2014*. Київ-Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2015. С. 35-49.

¹³ Корост І., Осадчий Є. Комплекс пам'яток території і округи Більського городища: актуальні питання визначення межі об'єкта культурної спадщини. *Консенсус*. 2025. № 3. С. 7-26.

Надалі було розпочато роботу над виготовленням Паспорта на весь комплекс. Ще у серпні 2025 р. вдалося укласти акт візуального обстеження на всі складові об'єкти. Наступним етапом стала підготовка історичної довідки на комплекс. Над цим завданням автор статті працював разом із к.і.н., відомою дослідницею скіфського часу Іриною Шрамко¹⁴. Фінальним етапом стала розробка власне паспорта на весь комплекс. Роботи завершено наприкінці лютого 2026 р., тоді ж документ представлено на розгляд органам охорони культурної спадщини Полтавщини та Сумщини. Після схвалення/підписання Паспорта його було передано на зберігання до Міністерства культури України. Тож ця масштабна робота, яка тривала понад 12 років, може вважатися завершеною. Всього до складу комплексу віднесено 60 пам'яток, а його загальна площа сягає 6091 га (рис. 5). За цим показником він є чи не найбільшим в Україні. Подальшим важливим завданням за цим напрямком буде проведення землевпорядних робіт, виготовлення науково-дослідної (науково-проектної) документації на території із поселенськими, поховальними, фортифікаційними об'єктами.

У 2025 р. автором також розроблено пропозиції щодо визначення меж дослідницької, пам'яткоохоронної діяльності Історико-культурного заповідника «Більськ»¹⁵. Документація минулих років¹⁶, у зв'язку з проведенням масштабних археологічних робіт в останнє десятиліття, уже потребує істотного оновлення. При підготовці нових пропозицій бралися до уваги дані щодо нововідкритих пам'яток на території лівого берега Ворскли у межах Котелевської селищної ради¹⁷. Звернуто увагу й на інформацію з архівів. Зокрема, враховано дані В.П. Андриєнка щодо фіксації й обстежень поселень Котельва-1 (Рубіжне), Котельва-2, Котельва-3¹⁸. Останні два вказані селища після детального аналізу наукового звіту вказаного дослідника, а також ретельних оглядів місцевості, вдалося ідентифікувати (рис. 6: 1-2). В

¹⁴ *Посохов С.І.* Її покликання археологія. *Ранній залізний вік Східної Європи*. Харків-Котельва: ХНУ імені В.Н. Каразіна; ІКЗ «Більськ», 2021. С. 8-9.

¹⁵ *Корост І.І.* Більськ, історико-культурний заповідник. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Більськ_історико-культурний_заповідник

¹⁶ Рішення шістнадцятої сесії двадцять третього скликання Полтавської обласної ради від 15 лютого 2001 року «Про організацію охоронюваної археологічної території «Більське городище». *Археологічний літопис Лівобережної України* / гол. ред. *О.Б. Супруненко*. 2001. № 2. С. 3-11.

¹⁷ *Шапорда О.М., Задніков С.А., Буйнов Ю.В., Семененко А.О.* Поселення Старий кар'єр – розвідки, розкопки та перспективи подальших досліджень. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021–2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 42-102; *Шапорда О.М., Задніков С.А., Семененко А.О.* Котельва II – двошарове поселення лівого берега Ворскли. Результати досліджень 2021–2022 років. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021–2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 103-146; *Шапорда О.М., Семененко А.О., Пономаренко М.В.* Роботи експедиції Історико-культурного заповідника «Більськ» на поселенні Котельва II та в його окрузі у 2023 році. *Археологічні дослідження Більського городища – 2023*. Харків-Котельва: Майдан, 2024. С. 254–284; *Шапорда О.М., Семененко А.О.* Нові дослідження пам'яток лівого берега Ворскли біля Котельви у 2024 році. *Археологічні дослідження Більського городища – 2024*. Харків-Котельва: Майдан, 2025. С. 210-256.

¹⁸ *Андриєнко В.П.* Отчет о разведках в Харьковской и Полтавской областях. 1969. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1965/71. С. 4-7, рис. VI-VII; *Андриєнко В.П.* Отчет о раскопках и разведках на территории Харьковской и Полтавской областей в 1970 году. 1971. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1970/77. С. 7-8, рис. X: 2-16; XI; XII; рис. XIII: 2-7, 21-39; *Андриєнко В.П.* Отчет об археологических исследованиях в 1971 году. 1972. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1971/101. С. 20, рис. XIV: 3-4; XV: 1-13; XVI: 1-16.

археологічному сезоні 2026 р. заплановано проведення шурфування цих територій. Вкажемо на те, що перевірка подібних інформацій є надзвичайно важливою, адже саме так нещодавно вдалося виявити поселення епохи бронзи Ворсклинське¹⁹, відкрите Ю.В. Буйновим ще у 1973 р., але надалі з незрозумілих причин забуте в археологічній науці²⁰.

Рис. 7. Майданоподібна споруда біля колишнього хут. Воїново(є), 1970 рік
(автор – В.П. Андрієнко)

Аналізувалися у 2025 р. й дані щодо пам'яток, місцезнаходжень у західній окрузі Більського городища. Увагу привернула інформація щодо об'єкта на кшталт майданного комплексу в урочищі Скоробір²¹ (рис. 7). Від останнього вказаний об'єкт (за даними відкривача – ще в 1970 р. сягав 100 м у діаметрі) локалізувався за 4–5 км на захід (рис. 6: б). Після фіксування інформації про цей майдан у науковому звіті В.П. Андрієнка в 2025 р. було здійснено натурні обстеження. Розпочато GPS координування окремих частин пам'ятки, а також проведено пробне LIDAR сканування. Здійснення досліджень ускладнюється розташуванням майдану (за межами населених пунктів, під'їзд можливий лише в суху пору року по ґрунтових шляхах, які до того ж прокладені через балку) та умовами нестабільної роботи Інтернету. Це фактично унеможливило якісну зйомку надзвичайно цікавого для археологічної науки об'єкта, територія якого, до того ж, зазнає

¹⁹ Відкривач пам'ятки відносив її до скіфського часу.

²⁰ Шапорда О.М., Пономаренко М.В. Науковий звіт про дослідження експедиції Історико-культурного заповідника «Більськ» у межах та в окрузі Більського городища в 2024 році (Полтавська область). 2025. Науковий архів ІА НАН України. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 2024/2. С. 14–17.

²¹ Андрієнко В.П. Отчет о раскопках и разведках... С. 9, рис. XIII: 1.

інтенсивного розорювання. Але роботи на цій місцевості обов'язкового заплановано продовжити й у 2026 р. Тим більше, що у вказаному вже звіті В.П. Андрієнка зустрілася інформація про фіксацію відносно неподалік поселень епохи бронзи (Веселе II)²² та ранньоскіфського часу (Веселе I)²³ (рис. 6: 4-5).

Повертаючись же до теми зони проведення археологічних досліджень ІКЗ «Більськ», то її, на думку автора, доцільно визначити наступним чином: 5 км від зовнішнього краю оборонних споруд Більського городища (рис. 5).

Зважаючи на унікальність і значимість Комплексу пам'яток території й округи Більського городища, беручи до уваги близькість його розташування до лінії фронту та кордону з РФ, на даному етапі цілком обґрунтованим рішенням виглядає захист цього феноменального та масштабного комплексу на міжнародному рівні. У зв'язку з цим восени 2025 р. Комунальною установою «Історико-культурний заповідник «Більськ» Полтавської обласної ради під керівництвом автора статті направлено Міністерству культури України (через попередня погодження та схвалення документації Департаментом культури і туризму Полтавської обласної військової адміністрації) спеціально підготовлене подання щодо внесення Комплексу пам'яток території й округи Більського городища до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленням захистом ЮНЕСКО. Нині це звернення перебуває на розгляді вказаного Міністерства.

Висновки. Проведені у 2025 р. роботи дозволили істотно уточнити інформацію про Комплекс пам'яток території й округи Більського городища загалом і його складові частини. Зокрема, обстежувалися ділянки, на яких раніше не здійснювалися археологічні роботи. Ці дослідження буде продовжено і надалі, головна увага при цьому приділятиметься північному сектору Великого укріплення Більського городища. Протягом 2025 р. також здійснювалася масштабна робота в архівах і бібліотечних фондах. Це, у підсумку, дало свої результати. Зокрема, виявлено кілька перспективних зон для проведення археологічних досліджень у найближчому майбутньому. Деякі ділянки було обстежено ще у 2025 р. Уже перші результати утверджують на думці про перспективи археологічних робіт на цих теренах у подальші сезони.

Загалом же проведені вказані дослідження, пам'яткоохоронна, архівна робота у 2025 р. дали змогу укласти оновлену облікову документацію (паспорт) на Більський археологічний комплекс, визначити обґрунтовану межу останнього, а також фахово підготувати матеріали для забезпечення можливості захисту унікальної території на міжнародному рівні. Цей масштабний і важливий для науки регіон заслуговує на це сповна і дуже давно. Подальше ж вивчення комплексу та його округи тісно переплітаються з визначеною (пропонованою) зоною науково-дослідних, пам'яткоохоронних робіт Історико-культурного заповідника «Більськ», що активно діє на цій території.

Фінансування. Дослідження здійснювалися в рамках реалізації проекту «Archaeological research of the monuments – parts of the Bilsk hillfort and its districts in order to obtain new data of the grand complex», підтриманого спеціальною стипендіальною програмою *Deutsches Archäologisches Institut (DAI)*.

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність будь-якого реального чи

²² Ibid. С. 10, рис. XIII: 11-17, 19.

²³ Ibid. С. 8-9, рис. XIII: 8-10, 18, 20; XIV: 4.

потенційного конфлікту інтересів, зокрема фінансового, інституційного або особистого характеру, що міг би вплинути на підготовку, рецензування та публікацію цієї статті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

- Андриєнко В.П. Отчет о разведках в Харьковской и Полтавской областях. 1969. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1965/71.
- Андриєнко В.П. Отчет о раскопках и разведках на территории Харьковской и Полтавской областей в 1970 году. 1971. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1970/77.
- Андриєнко В.П. Отчет об археологических исследованиях в 1971 году. 1972. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1971/101.
- Рішення шістнадцятої сесії двадцять третього скликання Полтавської обласної ради від 15 лютого 2001 року «Про організацію охоронюваної археологічної території «Більське городище». *Археологічний літопис Лівобережної України* / гол. ред. О.Б. Супруненко. 2001. № 2. С. 3-11.
- Бойко Ю.Н. Отчет о работе Ворсклинского отряда Скифо-славянской экспедиции Харьковского университета в 1983 г. 1984. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 1983/123.
- Городцов В.А. Дневник археологических исследований в Зеньковском уезде, Полтавской губернии, в 1906 году. *Труды Четырнадцатого археологического съезда в Чернигове 1909*. Москва: Типография Г. Лисснера и Д. Собко, 1911. Т. III. С. 93-161.
- Шапорда О.М., Пономаренко М.В. Науковий звіт про дослідження експедиції Історико-культурного заповідника «Більськ» у межах та в окрузі Більського городища в 2024 році (Полтавська область). 2025. *Науковий архів ІА НАН України*. Ф. 64 «ф.е.». Спр. 2024/2.

Література

- Гречко Д.С. Результати археологічних досліджень Куземинського укріплення. *Археологічні дослідження Більського городища – 2014*. Київ-Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2015. С. 35-49.
- Гречко Д.С., Демчук Ж., Крютченко О.О., Ржевуська С.С. Дослідження поселення та ґрунтового могильника в ур. Барвінкова гора у 2018 р. *Археологічні дослідження Більського городища – 2018*. Київ-Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2019. С. 27-34.
- Гречко Д.С., Крютченко О.О., Фрунт О.С. Дослідження в ур. Барвінкова гора в 2021 р. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021-2022*. Київ-Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 147-157.
- Задніков С.А. Античний посуд другої половини V-IV ст. до н.е. з Більського городища. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2023. 330 с.
- Корост І.І. Більськ, історико-культурний заповідник. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Більськ_історико-культурний_заповідник
- Корост І.І. Моніторинг стану збереження пам'яток археології національного значення – складових Історико-культурного заповідника «Більськ». *Лутівльські читання: матеріали III Всеукраїнської археологічної конференції*. Київ: ІА НАН України, 2024. С. 140-146.
- Корост І. Результати новітніх досліджень східного сектору Більського археологічного комплексу. *Археологія і давня історія України*. 2025. № 2 (55). С. 137-153. DOI: <https://doi.org/10.37445/adiu.2025.02.09>
- Корост І., Коротя О. Підсумки LIDAR досліджень археологічних пам'яток на території Історико-культурного заповідника «Більськ». *Археологія і давня історія України*. 2025. № 2 (55). С. 180-190. DOI: <https://doi.org/10.37445/adiu.2025.02.13>
- Корост І., Осадчий Є. Комплекс пам'яток території і округи Більського городища: актуальні питання визначення межі об'єкта культурної спадщини. *Консенсус*. 2025. № 3. С. 7-26. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-03/007-026>
- Коротя О.В. Дослідження Куземинського укріплення Більського городища за допомогою LIDAR. *Консенсус*. 2024. № 3. С. 7-17. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-03/007-017>
- Посохов С.І. 2021. Її покликання – археологія. *Ранній залізний вік Східної Європи*. Харків-Котельва: ХНУ імені В.Н. Каразіна; ІКЗ «Більськ», 2021. С. 8-9.
- Шапорда О.М., Задніков С.А., Буйнов Ю.В., Семененко А.О. Поселення Старий кар'єр – розвідки,

- розкопки та перспективи подальших досліджень. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021-2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 42-102.
- Шапорда О.М., Задніков С.А., Семененко А.О.** Котельва II – двошарове поселення лівого берега Ворскли. Результати досліджень 2021-2022 років. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021-2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 103-146.
- Шапорда О.М., Корост І.І.** Дослідження на території Більського археологічного комплексу в 2021-2022 рр. *Археологічні дослідження Більського городища – 2021-2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2023. С. 182-213.
- Шапорда О.М., Коротя О.В.** Паспортизація об'єктів культурної спадщини Більського мікрорегіону. *Археологічні дослідження Більського городища – 2017*. Київ-Котельва: ЦП НАН України і УТОПІК, 2018. С. 40-49.
- Шапорда О.М., Семененко А.О.** Нові дослідження пам'яток лівого берега Ворскли біля Котельви у 2024 році. *Археологічні дослідження Більського городища – 2024*. Харків-Котельва: Майдан, 2025. С. 210-256.

Перше надходження – 27.03.2026

Прийнято до друку – 05.05.2026

Оприлюднено на сайті – 15.05.2026